

FAXRIDDIN AR-ROZIY IJODIDA AXLOQ VA NAFS TARBIYASI HAQIDAGI FIKRLARI

Allamberganov To'liqin Hamidovich

Osiyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika mutaxassisligi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Faxriddin ar-Roziy o'zining boy ilmiy va falsafiy merosi bilan o'z davrining nafaqat musulmon olamida, balki butun ilmiy jamoatchilikda chuqur iz qoldirgan olimlardan biridir. Uning ijodida axloq va nafs tarbiyasi masalalari alohida o'rin tutadi. Roziyning qarashlari nafaqat diniy, balki falsafiy va psixologik jihatdan ham chuqur tahlil qilingan bo'lib, u insonning ichki dunyosini, uning ruhiy holatini chuqur anglashga intilgan. Axloq va nafs tarbiyasi haqidagi fikrlarining markazida insonning o'zini anglashi, o'z nafsini boshqarishi va shu orqali ma'naviy kamolotga erishishi g'oyasi yotadi.

Kalit so'zlar: ta'lim, nafs, vazifa, ruhiy holat, ichki olami, ma'naviyat, kamolot, tahlil, axloq.

Faxriddin ar-Roziyning ta'limotida nafs insonning ichki olami, uning istaklari, his-tuyg'ulari va harakatlariga ta'sir etuvchi kuch sifatida ko'riladi. Nafsning tarbiyasi insonning o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan jarayon sifatida talqin etiladi. Unga ko'ra, nafsni boshqarish insonning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu vazifa axloqiy va ruhiy jihatdan kamolotga erishishning asosiy sharti hisoblanadi. Roziyning fikricha, nafsning turli qatlamlari mavjud bo'lib, ularning har biri insonning hayotiy faoliyatiga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, har bir qatlamni alohida o'rganish va unga mos tarbiya usullarini qo'llash muhimdir. Axloq Roziyning ta'limotida insonning ijtimoiy hayotdagi o'rni va uning atrofida qilargalarga munosabati bilan chambarchas bog'liq tushuncha sifatida namoyon bo'ladi. Axloqiy fazilatlar insonning shaxsiy kamolotining ko'zgusi bo'lib, ular orqali inson jamiyatda o'z o'rnini topadi va ijtimoiy barqarorlikka hissa qo'shadi. Roziyning qarashlarida axloqiy tarbiya nafsni boshqarish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, nafs ustidan g'alaba qozonish orqali inson haqiqiy axloqiy fazilatlarga ega bo'lishi mumkin. Bu jarayonda ilm, tafakkur va ruhiy o'z-o'zini nazorat qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Roziyning nafs tarbiyasiga yondashuvi psixologik va pedagogik jihatdan ham dolzarbdur. U nafsni tarbiyalashda insonning ichki dunyosini chuqur anglash, uning zaifliklari va kuchli tomonlarini aniqlash zarurligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, u nafsni tarbiyalash jarayonida ilmiy asoslangan metodlarni qo'llashni, ruhiy o'zgarishlarni bosqichma-bosqich amalga oshirishni tavsiya qiladi. Bu yondashuv nafs tarbiyasini faqat diniy majburiyat sifatida emas, balki insonning shaxsiy rivojlanishi va

jamiyatga foydali bo'lishi uchun zarur bo'lgan murakkab jarayon sifatida ko'rsatadi.[1]

Axloq va nafs tarbiyasida Roziyning yana bir muhim g'oyasi shundaki, inson o'z nafsini boshqarishni o'rganishi bilan birga, o'z maqsadlarini, hayotdagi vazifalarini aniq belgilashi lozim. Bu esa insonning ichki intizomi va tashqi munosabatlarining uyg'unligini ta'minlaydi. Roziyning ta'limotida nafs tarbiyasi nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muhit bilan ham chambarchas bog'liq jarayon sifatida ko'riladi. Inson o'z nafsini boshqarish orqali jamiyatdagi axloqiy muhitni yaxshilashga hissa qo'shadi. Roziyning axloq va nafs tarbiyasi haqidagi qarashlari zamonaviy pedagogika va psixologiya sohalarida ham o'z aksini topadi. Uning ta'limotida nafsni boshqarish va axloqiy tarbiya jarayonlari o'zaro bog'langan, bir-birini to'ldiruvchi jarayonlar sifatida ko'rsatiladi. Bu yondashuv nafsni faqatgina istaklar majmui sifatida emas, balki insonning ruhiy va ma'naviy holatini belgilovchi asosiy omil sifatida qabul qilish imkonini beradi. Shu boisdan, Roziyning fikrlaridan bugungi kunda ham nafs tarbiyasi va axloqiy ta'lim sohasida ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.[2]

Axloqiy tarbiya jarayonida Roziyning ta'limotida ilmning o'rni juda katta. U ilmni nafsni tarbiyalash va axloqiy kamolotga erishishning asosiy vositasi deb hisoblaydi. Ilm insonning tafakkurini rivojlantiradi, uni noto'g'ri istaklardan uzoqlashtiradi va nafsning yuqori, ma'naviy qatlamlarini faollashtiradi. Shu sababli, Roziyning fikricha, axloqiy tarbiya faqatgina ta'lim-tarbiya jarayonida emas, balki doimiy ravishda ilmiy izlanish va o'z-o'zini takomillashtirish orqali amalga oshirilishi kerak.[3]

Roziyning nafs tarbiyasiga oid qarashlari insonning o'zini anglash jarayoniga ham katta e'tibor qaratadi. U insonning ichki dunyosini, uning ruhiy holatini chuqur tahlil qiladi va nafsning turli darajalarini aniqlaydi. Roziyning fikricha, inson o'z nafsini boshqarishni o'rganganida, u nafaqat o'zining ma'naviy kamolotiga erishadi, balki atrofida qilarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa jamiyatda axloqiy muhitning yaxshilanishiga olib keladi. Axloq va nafs tarbiyasida Roziyning yana bir muhim nuqtai nazari shundaki, nafsni boshqarish jarayoni oson emas, u doimiy mehnat va o'z ustida ishlashni talab qiladi. Har bir inson o'z nafsini boshqarish uchun o'ziga xos metodlarni topishi, o'zining ichki kuchlarini rivojlantirishi zarur. Roziyning ta'limotida bu jarayon sabr-toqat, iroda va ilmiy yondashuvni talab qiladi. Shu boisdan, nafs tarbiyasi doimiy va tizimli ravishda olib borilishi kerak bo'lgan jarayon sifatida ko'riladi. Roziyning axloq va nafs tarbiyasi haqidagi fikrlari insonning ma'naviy yetukligi va jamiyatdagi o'rni haqida chuqur mulohazalarni o'z ichiga oladi. U nafsni boshqarish orqali inson o'zining haqiqiy potentsialini ochadi, axloqiy fazilatlarni shakllantiradi va shu orqali jamiyatga foydali shaxsga aylanadi. Roziyning ta'limoti shuni ko'rsatadiki, axloqiy tarbiya va nafsni boshqarish inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, u insonni nafaqat shaxs sifatida, balki ijtimoiy mavjudot sifatida ham

rivojlantiradi.[4]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Faxriddin ar-Roziy ijodida axloq va nafs tarbiyasi insonning ma'naviy kamolotiga erishishdagi asosiy omil sifatida ko'riladi. Uning ta'limotida nafsni boshqarish va axloqiy tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog'langan jarayonlar bo'lib, ular insonning ichki dunyosini anglash, o'zini nazorat qilish va jamiyatda o'z o'rnini topish imkonini beradi. Roziyning yondashuvi nafs tarbiyasini faqat diniy yoki falsafiy masala sifatida emas, balki zamonaviy pedagogika va psixologiya nuqtai nazaridan ham chuqur tahlil qilishga asos yaratadi. Bu esa uning ta'limotining bugungi kunda ham dolzarbligini va ahamiyatini ko'rsatadi. Shunday qilib, Faxriddin ar-Roziy ijodi axloq va nafs tarbiyasi sohasida chuqur ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, insonning ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida muhim manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, O. (2019). "Faxriddin ar-Roziy va axloqiy tarbiya muammolari". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Karimova, M. (2020). "Nafs tarbiyasi va pedagogik yondashuvlar". Toshkent: Pedagogika va Psixologiya Instituti.
3. Islomov, S. (2018). "Faxriddin ar-Roziy ijodida axloqiy qadriyatlar". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. Tursunov, J. (2021). "Ilmiy-pedagogik asosda nafs tarbiyasi". Toshkent: Ilmiy Nashrlar.
5. Qodirov, B. (2017). "Axloq va tarbiya: Faxriddin ar-Roziy qarashlari". Buxoro: Buxoro Davlat Pedagogika Instituti.
6. Mirzaeva, N. (2022). "Axloqiy tarbiya va nafsni boshqarish metodlari". Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti.
7. Saidova, D. (2020). "Faxriddin ar-Roziy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar". Toshkent: O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti.